

Innvandrere i Norge:

Høyt utdannet, men lite etterspurt arbeidskraft?

2

Flere av innvandrerne har universitets- eller høgskoleutdanning enn norskfødte. Dette gjelder både for dem som er yrkesaktive og dem som er arbeidsøkere. Yrkesaktiviteten er imidlertid lavere og den registrerte arbeidsledigheten høyere blant innvandrerne, uavhengig av utdanningsnivå. Høyt utdannede ikke-vestlige arbeidstakere har 20 prosent lavere lønnsinntekt enn norskfødte, mens vestlige innvandrere har en lønnsinntekt på samme nivå.

Morten Kjelsrud

Hvilken utdanningskompetanse har innvandrerne som er bosatt i Norge og som er i arbeid eller søker arbeid? Hvordan tas de sysselsatte innvanderernes utdanningskompetanse i bruk i norsk arbeidsliv? Og hva er situasjonen sammenlignet med de norskfødte? Med utgangspunkt i ny arbeidsmarkedsstatistikk fra Statistisk sentralbyrå¹, forsøker vi her å gi noen svar på disse spørsmålene.

Med *innvandrere* menes personer som er født i utlandet og som har utenlandsfødte foreldre, altså førstegenerasjonsinnvandrere. De som ikke er førstegenerasjonsinnvandrere, defineres som *norskfødte*. Blant disse regnes, foruten de som er født i Norge, også personer med utenlandsk fødeland hvis minst én av foreldrene er født her i landet (herunder også adopterte).

Hoveddelen av artikkelen dreier seg om personer som er i arbeid, det vil

her si dem som er ansatt som arbeidstakere. Selvstendig næringsdrivende er ikke med i undersøkelsen. Først belyses arbeidstakernes utdanningsnivå, som er bestemt ut fra personenes høyeste fullførte utdanning. Deretter tar vi for oss alle som har fullført en utdanning, og undersøker hvor mange av disse som er i arbeid. Avslutningsvis ser vi på utdanningen til de arbeidssøkende, det vil si de som er registrert ved arbeidskontorene som helt arbeidsledige eller som deltakere på et arbeidsmarkedstiltak². Vi gjør bruk av opplysninger om blant annet landbakgrunn, bosettingstidspunkt og lønnsinntekt.

I mai 1995 var det 102 600 innvandrere i alderen 16-66 år bosatt i Norge. Deres andel av befolkningen var 3,7 prosent (tabell 1). Innvandrerne utgjorde 3,1 prosent av alle arbeidstakere og 8,1 prosent av de registrerte arbeidsledige.

Datagrunnlaget

Datamaterialet omfatter, der annet ikke er nevnt, personer i alderen 16-66 år som var bosatt i Norge i mai 1995. For innvandrerne gjelder tallene dem som har kommet til landet før 1989.

Datamaterialet er basert på koblinger av ulike registre. Arbeidstakerstatistikken bygger på tall fra Arbeidstakerregisteret pr. mai 1995, som Rikstrykdeverket og trygdekantorene er ansvarlig for. Med arbeidstaker menes enhver som arbeider i annens tjeneste for lønn og annen godtgjørelse. Statistikken omfatter ikke selvstendig næringsdrivende eller vernepliktige.

Opplysningene om lønn er hentet fra Skattedirektoratets Lønns- og trekkoppgaverregister for 1992 og gjelder hver persons samlede lønn i løpet av dette året. Lønnen er godtgjørelse for utført arbeid og omfatter både kontantlønn og naturlønn.

Arbeidsledighets- og tiltaksstatistikken bygger på data fra Arbeidsdirektoratet om helt arbeidsledige registrert ved arbeidskontorene og personer på arbeidsmarkedstiltak. Informasjonen om høyeste fullførte utdanning er hentet fra Statistisk sentralbyrås utdanningsregister med referansetidspunkt pr. 1. oktober året før referansetidspunktet for arbeidsmarkedsdataene. Opplysningene om landbakgrunn, kjønn, alder og første oppholdsdato i Norge er hentet fra Statistisk sentralbyrås system for befolkningsstatistikk.

Tabell 1: Antall innvandrere og innvandrernes andel av ulike grupper. 1995

	Antall	Prosent-andel
Befolkningen (16-66 år)	102 600	3,7
Arbeidstakere	54 300	3,1
Registrerte helt arbeidsledige	7 300	8,1
Personer på ordinære arbeidsmarkedstiltak	3 500	8,1

I undersøkelsen er bare innvandrerne som bosatte seg i landet før 1989 tatt med. Grunnen til dette er at vi mangler utdanningsopplysninger for svært mange av dem som har kommet hit senere. Undersøkelsen omfatter derfor ikke den forholdsvis store gruppen innvandrere som har bosatt seg her på 1990-tallet.

Hver tredje innvandrer i arbeid har høyere utdanning

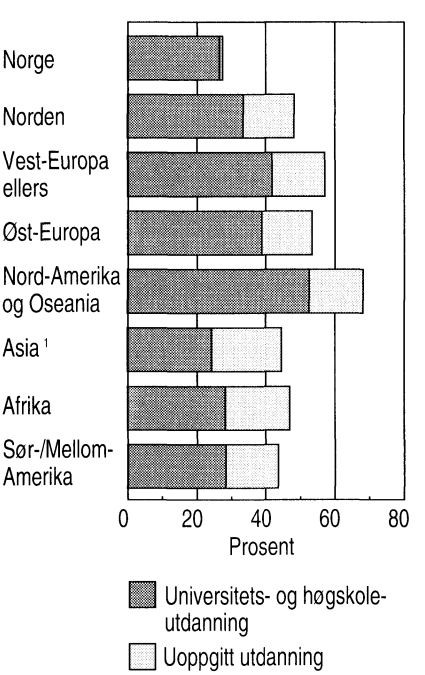
Utdanning er av betydning for personers tilknytning til arbeidsmarkedet. Ikke overraskende er andelen som har fullført en universitets- eller høgskoleutdanning (13 år eller lengre utdanning), minst blant dem som ikke er i arbeid. Dette gjelder både for norskfødte og innvandrere (tabell 2).

Tabell 2: Andelen universitets-/høgskoleutdannede etter tilknytning til arbeidsmarkedet og landbakgrunn. Prosent. 1995

	Norsk-fødte	Innvandrere
Arbeidstakere	27	33
Registrerte helt arbeidsledige	11	18
Personer på ordinære arbeidsmarkedstiltak	9	21
Personer utenfor arbeidsstyrken ¹	13	18

¹ Inkluderer her også selvstendig næringsdrivende og vernepliktige

Figur 1: Andelen arbeidstakere med høyere eller uoppgitt utdanning. Landbakgrunn. 1995

¹ Tyrkia medregnet

Kilde: Arbeidstakerregisteret tilkoblet andre registre (se tekstramme om datagrunnlaget)

En større andel av de yrkesaktive innvandrerne har fullført en universitets- eller høgskoleutdanning sammenlignet med norskfødte i arbeid. Blant innvandrere som var arbeidstakere i mai 1995, hadde 33 prosent fullført en slik utdanning mens dette gjaldt 27 prosent av de norskfødte arbeidstakerne.

Nesten 10 prosent av de yrkesaktive innvandrerne har fullført en høyere universitets- og høgskoleutdanning. Med dette menes utdanning minst på hovedfagsnivå (17 år eller lengre utdanning). Blant de norskfødte er den tilsvarende andelen det halve, 5 prosent. Forskjellen mellom norskfødte og innvandrere er mindre blant yrkesaktive med lavere universitets- og høgskoleutdanning (13-16 års utdan-

ning). Om lag 24 prosent av innvandrerne og 22 prosent av de norskfødte er utdannet på dette nivået.

Andelen hovedfagsutdannede lavest blant norskfødte

Av innvandrerne er det kun arbeidstakerne fra Asia som har en mindre andel universitets- og høgskoleutdannede enn de norskfødte (figur 1). Fleire av asiatene (6 prosent) har imidlertid fullført en høyere universitets- eller høgskoleutdanning, det vil si minst på hovedfagsnivå, enn de norskfødte (5 prosent). De andre innvandrergruppene har også en større andel med så høy utdanning.

Blant arbeidstakerne er det dem fra Nord-Amerika og Oseania som er høyest utdannet. Om lag 33 prosent har en lavere universitets- og høgskoleutdanning mens 20 prosent er utdannet på høyeste nivå.

Innvandrernes utdanningsnivå høyere enn det som er registrert?

Vi mangler opplysninger om høyeste fullførte utdanning for forholdsvis mange av innvandrerne. Dette gjelder for alle innvandrergrupper. Andelen uoppgitt varierer fra 15 prosent blant de europeiske og amerikanske arbeidstakerne til 20 prosent for asiatene (figur 1). Når vi ser vi på hvert enkelt land, finner vi enda større variasjoner.

Det at vi mangler utdanningsopplysninger for så mange innvandrere, gjør at vi ikke kan si med sikkerhet hvor stor andel som har fullført grunnskole³, videregående skole eller universitet og høgskole. Vi kan imidlertid si forholdsvis sikkert at andelen universitets- og høgskoleutdannede er større blant de yrkesaktive innvandrerne enn blant norskfødte i arbeid. Hvorfor er det slik? Som en illustrasjon kan vi ta utgangspunkt i arbeidstakerne fra Øst-Europa. For

15 prosent av disse mangler vi utdanningsopplysninger mens tilsvarende andel blant norskfødte arbeidstakere er 1 prosent. Til tross for dette har de østeuropeiske arbeidstakerne en klart større andel som er registrert med en fullført universitets- eller høgskoleutdanning. I slike tilfeller kan vi snakke om noe tilnærmet minimumsforskjeller mellom gruppenes andeler med høyt utdannede, trolig er forskjellen enda større i østeuropeernes favør.

Mange innvandrerkvinner er universitets- og høgskoleutdannet

Det er en mindre andel kvinner blant innvandrerne enn blant de norskfødte, men samtidig en større andel høyt utdannede. Kvinneandelen blant de yrkesaktive innvandrerne er 44 prosent mens 48 prosent av de norskfødte arbeidstakerne er kvinner. Blant de norskfødte arbeidstakerne er om lag like mange av mennene og kvinnene høyt utdannet (henholdsvis 26 og 27 prosent). Til sammenligning er 29 prosent av innvandermennene og hele 38 prosent av innvandrerkvinnene høyt utdannet. Bare mannlige arbeidstakere fra Asia og kvinnelige arbeidstakere fra Afrika har lavere andeler høyt utdannede enn de norskfødte.

Bare arbeidsinnvandrere som er høyt utdannet?

Når vi ser nærmere på enkeltland⁴ kommer det fram store forskjeller i utdanningsnivå både mellom arbeidstakerne fra ulike vestlige land og ikke-vestlige land (tabell 3). Vestlige innvandrere definerer vi her som personer fra Norden, Vest- og Sør-Europa, Nord-Amerika og Oseania, mens ikke-vestlige innvandrere er personer fra Øst-Europa, Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika.

Forskjeller i viktigste innvandringsgrunn kan bidra til å forklare variasjonene i ulike landgruppers utdan-

Tabell 3: Andel av arbeidstakerne som er høyt utdannet¹ og andel av de høyt utdannede som er i arbeid, etter landbakgrunn. 1995

Andel av arbeids- takerne som er høyt utdannet (arbeidstaker- prosent)	Andel høyt utdannede som er i arbeid					
	80 og over	70-79	60-69	50-59	40-49	Mindre enn 40
60 og over		Romania				
50-59		Belgia	Frankrike	Sovjetunio- nen (tidl.)		
		Nederland	Polen	Nigeria		
		Tsjekkoslo- vakia (tidl.)		Bangladesh		
			USA			
40- 49		Irland	Sveits		Iran	Irak
		Argentina	Tyskland			
		Australia	Sør-Afrika			
			Filippinene			
			Israel			
			Canada			
30-39	Sverige	Finland	Uganda		Ghana	
		Island	India		Japan	
		Hellas	Kina			
		Storbritannia	Brasil			
		Ungarn				
		Østerrike				
20-29		Norge	Færøyene	Algerie		Somalia
		Italia	Spania	Etiopia		
		Danmark		Libanon		
				Chile		
Mindre enn 20		Portugal	Jugoslavia (tidl.)	Gambia	Pakistan	Tunisia
			Sri Lanka	Marokko		
			Vietnam	Hongkong		
				Thailand		
				Tyrkia		

¹ Fullført utdanning på universitets- og høgskolenivå

ningsnivå. I utgangspunktet vil det være en grunnleggende ulikhet mellom flyktninger og andre innvandrere ved at flyktningenes viktigste grunn for å komme til Norge er at de ikke lenger kan oppholde seg i sitt eget land. Deres primære formål med å flytte hit er altså ikke det å få seg arbeid. Dette kan i seg selv forklare at en del flyktninger ikke har en utdanning som er tilpasset det norske arbeidsmarkedets kompetansekrav. På den annen side er det mulig at

personer med høyere utdanning lettere kommer i konflikt med myndighetene i autoritære regimer og av den grunn blir nødt til å flykte fra landet. Dette kan bidra til å forklare den store andelen høyt utdannede blant arbeidstakerne fra flere tidligere øst-blokkland og fra land som Iran, Irak og Sør-Afrika.

Andre typiske flyktninggrupper, derimot, har forholdsvis få arbeidstakere med høyere utdanning. Dette gjelder

for eksempel dem fra Vietnam og Sri Lanka.

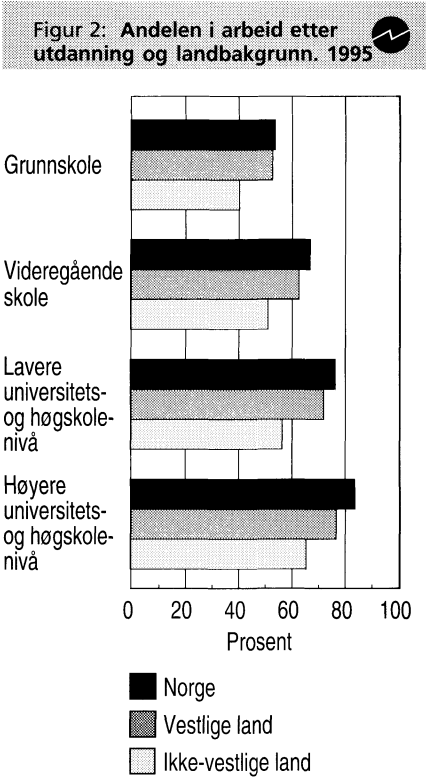
Høy utdanning gir utlendinger muligheter for spesialistarbeid i Norge. Det kan også tenkes at personer med høyere utdanning har lettere for å flytte på seg enn andre. Kanskje innledes parforhold over landegrensene på grunn av dette, slik at vi får en del "kjærlighetsmigranter" (Vassenden 1990). Til en viss grad er nok dette tilfellet for gruppen av arbeidstakere fra vestlige land som USA og Frankrike. Disse kommer til landet hovedsakelig for å arbeide eller av familiegrunner. På den annen side er en god del av arbeidstakerne fra land som Pakistan, Tyrkia og Marokko arbeidsinnvandrere eller familiegjennforente til disse, men har en lav andel høyt utdannede.

Lavere yrkesaktivitet blant innvandrere uansett utdanningsnivå

Ikke bare utdanningsnivået, men også yrkesaktiviteten varierer med personenes landbakgrunn. For å belyse dette, sammenlignes ulike landgruppers arbeidstakerprosjenter, det vil si hvor stor andel personer med en gitt utdanning som er i arbeid.

En klart mindre andel av innvandrerne er i arbeid sammenlignet med de norskfødte. I mai 1995 hadde 62 prosent av de norskfødte og 53 prosent av innvandrerne mellom 16 og 66 år en jobb. Yrkesaktiviteten øker med økende utdanningsnivå, både for norskfødte og innvandrere (figur 2). I forhold til de norskfødte er det imidlertid innvandrerne med den laveste utdanningen som kommer best ut når det gjelder andelen som er i arbeid.

De vestlige innvandrerne har høyere yrkesaktivitet enn de fra ikke-vestlige land. Dette gjelder uansett utdanningsnivå, også når vi tar hensyn til forskjeller i alderssammensetningen.

Kilde: Arbeidstakerregisteret tilkoblet andre registre (se tekststramme om datagrunnlaget)

Samtidig er yrkesfrekvensen lavere blant vestlige innvandrere samlet sett enn blant norskfødte. Det er imidlertid klare forskjeller mellom landgrupper og etter kjønn. Blant mennene skiller afrikanerne seg ut med lavest andel i arbeid på alle utdanningsnivåer. Vesteuropeerne har høyest yrkesaktivitet blant mannlige arbeidstakere. Kvinnene fra Norden markerer seg også med høy yrkesaktivitet. De har som eneste gruppe blant innvandrerkvinnene er større andel i arbeid enn norskfødte kvinner. Dette gjelder for alle utdanningsnivåer unntatt det aller høyeste, det vil si utdanning på hovedfagsnivå eller høyere. Det at så mange av de nordiske innvandrerkvinnene er i arbeid, reflekterer den høye yrkesaktiviteten blant kvinner i Norden (Ellingsæter 1993). En annen årsak til høy yrkesaktivitet

blant nordiske innvandrere, er at det innenfor Norden har vært et felles arbeidsmarked siden 1954.

En større andel av dem fra Vest-Europa er i arbeid sammenlignet med nordamerikanerne. Nordamerikanernes yrkesfrekvens er på nivå med ikke-vestlige innvandrere når vi ser på dem med lavest utdanning (grunnskole eller videregående skole). Blant de høyt utdannede har de fra Nord-Amerika en andel i arbeid som er mer på linje med andre vestlige land. Østeuropeerne har høyere yrkesaktivitet enn de andre ikke-vestlige landene, om lag på samme nivå som dem fra Nord-Amerika.

Det er også klare forskjeller i yrkesaktiviteten mellom enkeltland fra samme geografiske område (tabell 3). Blant universitets- og høgskoleutdannede fra vestlige land er det de svenske innvandrerne som utmerker seg med flest personer i arbeid (80 prosent). Spanjolene har lavest yrkesaktivitet (65 prosent) av de vestlige innvandrerne. Yrkesaktiviteten varierer mer blant høyt utdannede fra ulike ikke-vestlige land. Innvandrerne fra typiske flyktningland som Sri Lanka og Vietnam har forholdsvis mange i arbeid (henholdsvis 68 og 61 prosent). I kontrast til dette er forholdsvis få av de høyt utdannede fra land som Somalia og Irak i arbeid (henholdsvis 30 og 36 prosent).

Yrkesdeltakelsen varierer med bosettingstidspunkt

Botid i Norge har betydning for innvandrernes tilknytning til arbeidsmarkedet. Dette henger sammen med at innvandrere gradvis integreres i samfunnet. Tendensen til at sysselsettingsnivået for en innvandrergruppe øker med antall år bosatt i Norge, er tydeligst for de første årene etter bosetting i landet (Sivertsen 1995). Men innvandrernes muligheter påvirkes også av situasjonen på arbeids-

markedet i det tidsrommet de bosatte seg her (Blom 1996). Med dette tenkes det særlig på at de økonomiske konjunkturer varierer over tid. I noen perioder er det lett å få jobb, i andre perioder vanskelig.

Yrkesaktiviteten er, uavhengig av bosettingsår, høyere for vestlige innvandrere enn for dem fra ikke-vestlige land - men lavere enn for norskfødte. Kun blant de grunnskoleutdannede har vestlige innvandrere høyere yrkesaktivitet enn norskfødte. Dette gjelder imidlertid bare dem som kom til landet på 1970-tallet.

For ikke-vestlige innvandrere er det et gjennomgående trekk at andelen i arbeid er minst blant de sist ankomne, det vil si de som kom i perioden 1985-1988 (figur 3). En viktig årsak til dette er trolig at det ankom forholdsvis mange flere flyktninger enn arbeidsinnvandrere fra ikke-vestlige land i årene 1985-1988 enn i tidligere år. Flyktninger har som tidligere

nevnt, større problemer med å få innpass på arbeidsmarkedet enn andre innvandrere. Blant vestlige innvandrere er det bare for de høyt utdannede at andelen i arbeid er minst for de sist ankomne. Dette kan indikere at botid i Norge har større betydning for de ikke-vestlige innvandrerne når det gjelder tilknytningen til arbeidsmarkedet.

Høy utdanning lønner seg mindre for innvandrere enn for norskfødte

De fleste innvandrergupper har altså lavere yrkesaktivitet enn norskfødte. Men hvilken "uttelling" får de som faktisk er i arbeid for sin utdanning? Ved å sammenligne arbeidstakernes lønn kan vi få en indikasjon på dette.

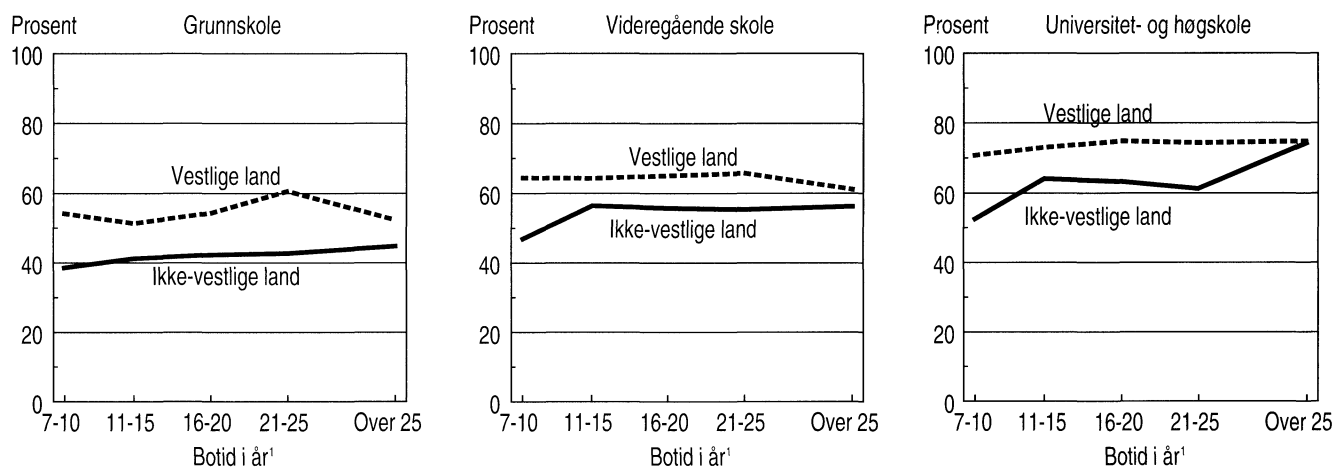
Ikke overraskende, øker den årlige gjennomsnittlige lønnsinntekten med økende utdanningsnivå (Album 1989; Statistisk sentralbyrå 1992). Dette gjelder både for norskfødte og innvandrere. Lønnsinntekten varierer

en god del mellom ulike grupper av innvandrere. I mai 1992 var lønnsinntekten for vestlige arbeidstakere i gjennomsnitt 10 prosent høyere enn for norskfødte arbeidstakere. De ikke-vestlige arbeidstakerne tjente til sammenligning 15 prosent mindre enn de norskfødte. Tilsvarende forskjeller mellom vestlige og ikke-vestlige innvandrere er tidligere påvist for familiers samlede lønnsinntekt (Kirkeberg 1995).

Ingen innvandrergupper tjener mer enn norskfødte blant dem som har høyeste universitets- og høyskoleutdanning (hovedfag eller høyere). Blant dem med utdanning under hovedfagsnivå har de vestlige arbeidstakerne høyere lønnsinntekt enn de norskfødte (figur 4).

Når vi sammenligner med norskfødte, er det blant de lavest utdannede at ikke-vestlige arbeidstakere kommer best ut lønsmessig. Her er lønnsinntekten 13 prosent lavere enn

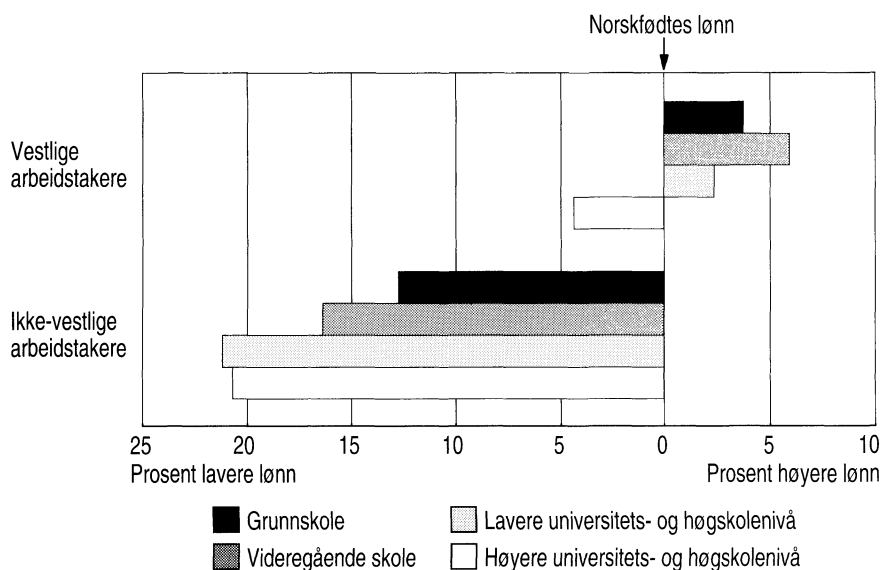
Figur 3: Andelen i arbeid etter utdanning, landbakgrunn og botid i Norge. 1995

¹ Botid 7-10 år tilsvarer bosettingsår 1985-1988, 11-15 år = 1980-1984, 16-20 år = 1975-1979, 21-25 år = 1970-1974, over 25 år = før 1970

Kilde: Arbeidstakerregisteret tilkoblet andre registre (se tekstramme om datagrunnlaget)

Figur 4: Innvanderes årlige lønnsinntekt i forhold til norskfødtes, etter utdanning. 1992

Kilde: Arbeidstakerregisteret tilkoblet andre registre (se tekstramme om datagrunnlaget)

for de norskfødte. Lønnsinntekten for høyt utdannede fra Asia, Afrika og Latin-Amerika er rundt 20 prosent mindre enn for norskfødte med slik utdanning. De fra Øst-Europa kommer bedre ut lønnsmessig enn andre ikke-vestlige arbeidstakere.

Det er flere grunner til at lønnsinntekten varierer etter landbakgrunn. De vestlige arbeidstakerne har for eksempel en større andel menn og en større andel i aldersgruppa 40-54 år enn de ikke-vestlige arbeidstakerne. Dermed er arbeidstakerne fra vestlige land sterkere representert i grupper med forholdsvis høy lønnsinntekt. En annen forklaring er at innvandrerne fordeler seg ulikt etter næring og yrke. Flere av de vestlige arbeidstakerne jobber for eksempel innen høyt-lønnsnæringer som finansiell tjenesteyting og oljeutvinning, mens de ikke-vestlige innvandrere i større grad arbeider i lavlønnsnæringer som renovasjon og rengjøring, hotell- og

restaurantdrift. Vi vet lite om hvilke yrker innvandrerne har. Det er derfor ikke mulig å si sikkert i hvilken grad innvandrerne har jobber som er relevante i forhold til deres utdanning. Tall fra Folke- og bolig telling 1990 kan imidlertid gi en pekepinn (Statistisk sentralbryå 1992). Disse viser at klart flest av de ikke-vestlige innvandrerne har en jobb med mindre krav til kompetanse enn det utdanningen tilsier. Blant dem med universitets- og høgskoleutdanning har hver andre yrkesaktive fra ikke-vestlige land en jobb som normalt krever lavere utdanning. Til sammenligning gjelder dette mellom hver fjerde og femte norskfødte og vestlige arbeidstaker.

Lønnen øker med botiden for ikke-vestlige innvandrere

Innvandrerens lønnsinntekt varierer med tidspunktet de bosatte seg her i landet. Ser vi på dem med universitets- og høgskoleutdanning, finner vi store forskjeller mellom vestlige og

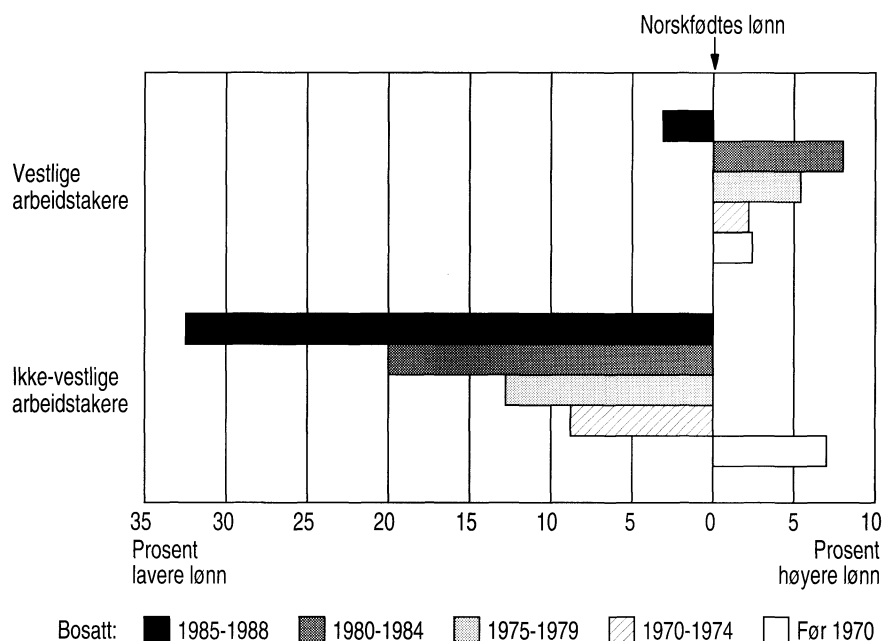
ikke-vestlige innvandrere (figur 5). I forhold til norskfødte, øker ikke lønnsinntekten for vestlige arbeidstakere med økt botid i landet. De som kom i perioden 1985-1988 tjener riktignok mindre enn de som kom tidligere. Men det er ikke slik at lønnsinntekten øker med økende botid for dem som kom før 1985.

For ikke-vestlige innvandrere er lønnsinntekten høyere jo lengre tid de har bodd i Norge. I forhold til de norskfødte, blir lønnsforskjellen mindre jo lenger de har vært bosatt her. Dette gjelder for alle utdanningsnivå og kan tyde på at ikke-vestlige innvandrere gradvis får bedre betalte jobber etter som tiden går. Kanskje henger dette sammen med at ikke-vestlige innvandrere i større grad enn andre innvandrere får "nullstilt" sin medbragte ansiennitet og yrkeserfaring når de kommer til Norge? Det kan være flere andre grunner til forskjellene i lønnsinntekt mellom innvandrergrupper, etter bosettingsår. Blant annet kan landgruppenes sammensetning ved innvandringstidspunktet ha betydning. Dette gjelder for eksempel gruppenes kjønns- og aldersfordeling. En annen forklaring kan være at innvandrerne har gått inn i ulike typer jobber og næringer i forskjellige perioder.

18 prosent av de arbeidsledige innvandrere er høyt utdannet

I mai 1995 var det registrert 7 300 helt arbeidsledige innvandrere i Norge. Samtidig deltok 3 500 innvandrere på et ordinært arbeidsmarkedstiltak. Disse utgjorde 8 prosent av alle arbeidsledige og av alle på tiltak. En større andel innvandrere enn norskfødte er registrert som arbeidsledige og på arbeidsmarkedstiltak, uansett utdanningsnivå. Personene fra Afrika, Asia og Sør- og Mellom-Amerika skiller seg ut med en høyere arbeidsledighets- og tiltaksandel enn andre innvandrergrupper. Innvandrerne fra

Figur 5: Høyt utdannede innvandreres årlige lønnsinntekt i forhold til høyt utdannede norskfødtes årlige lønnsinntekt, etter bosettingsår. 1992

Kilde: Arbeidstakerregisteret tilkoblet andre registre (se tekststramme om datagrunnlaget)

Norden, Vest-Europa ellers og Nord-Amerika og Oseania har ledighets- og tiltaksprosenten på om lag det samme nivået som norskfødte.

Til tross for manglende utdanningsopplysninger for relativt mange, finner vi at en større andel innvandrere enn norskfødte har universitets- og høyskoleutdanning blant de registrerte arbeidsledige og blant de på tiltak. Av de registrerte arbeidsledige innvandrerne har 18 prosent en høyere utdanning mens tilsvarende andel for de arbeidsledige norskfødte er 11 prosent. Blant deltakerne på ordinære arbeidsmarkedstiltak er forskjellen større mellom innvandrerne og norskfødte. Mens 21 prosent av innvandrerne på tiltak har en høyere utdanning, gjelder dette bare 9 prosent av de norskfødte.

Vet arbeidsgiverne for lite om innvandrerne?

Innvandrerne har altså lavere yrkesaktivitet og høyere arbeidsledighet enn de norskfødte. Dette gjelder både for høyt og lavt utdannede. Vestlige innvandrere har en lønnsinntekt som er om lag på samme nivå som for norskfødte, mens de ikke-vestlige innvandrerne har en lønn som er til dels betydelig lavere. I tillegg finner vi en del klare forskjeller i yrkesaktivitet og lønnsinntekt mellom ulike landgrupper. Det finnes mange forklaringer på dette, foruten det som allerede er nevnt.

Innvandrerne har ulike tilpasningsproblemer i forhold til det norske arbeidsmarkedet avhengig av språkferdigheter, kulturell bakgrunn og sosiale nettverk. Det vi kan kalle uformell kompetanse er vanskeligere å måle

enn formell kompetanse som utdanning. Den uformelle kompetansen erverves gjennom ulike uformelle kanaler og gjelder for eksempel kunnskap om landets kultur, herunder kjennskap til norsk arbeidsliv (Rogstad 1995). Det kan i tillegg tenkes at forskjeller i yrkeserfaring har betydning. Dette vet vi lite om. Vi mangler kunnskap om innvandrernes arbeidspraksis henholdsvis fra hjemlandet og i Norge.

Diskriminerende holdninger, usikkerhet og manglende informasjon om innvandrernes kompetanse kan også virke inn på rekrutteringen til arbeidslivet (Kommunal- og arbeidsdepartementet 1993). En kommentar av Svein Hatlem, NHO-direktør i Hordaland, kan illustrere noe av dette: "Vi har ikke noe inntrykk av at våre medlemmer bevisst går inn for å utelukke innvandrere som søker jobb, men holdninger må bearbejdes over tid. For bare få år siden var det kvinner som ble diskriminert på arbeidsmarkedet, så det går vel en stund før arbeidsgiverne vurderer utlendinger på lik linje med nordmenn. I tillegg må mange arbeidsgivere kreve gode norskkunnskaper for at sikkerhetstiltak og kvalitetssikring skal fungere" (Utlendingsdirektoratet 1995).

En annen faktor som har betydning når tallene for yrkesaktivitet etter utdanning skal vurderes er selve utdanningsopplysningene. Det er flere mulige typer feil og mangler ved opplysningene om høyeste fullførte utdanning i Statistisk sentralbyrås utdanningsregister. Det vi vet om innvandrerne ut fra registeret er utdanningsnivå, samt fagfelt for en god del. Men for relativt mange mangler vi utdanningsopplysninger overhodet.

I tillegg vet vi ikke om de opplysningene vi har om utdanning fullført i utlandet er korrekte fordi opplysningene i hovedsak er fra spørreunder-

Forbehold ved dataene

Størrelsen på den årlige lønnsinntekten vil variere med antall timer man arbeider. Vi har valgt å holde personer med ukentlig arbeidstid på under 30 timer og med lønnsinntekt mindre enn kr 50 000 i året utenfor undersøkelsen. På den måten håper vi å redusere effekter av eventuelle forskjeller i arbeidstid mellom gruppene vi sammenligner. Det kan likevel fortsatt være at det er systematiske forskjeller i arbeidstid mellom grupper som kan forklare noe av ulikhetene i årslønn. Vi mener likevel at hovedresultatene gir forholdsvis klare indikasjoner på at det er forskjeller innvandrergupper imellom og mellom innvandrere og norskfødte. Dette gjelder også selv om datamaterialet er noe gammelt, fra 1992.

søkelser der innvandrerne selv har oppgitt sin høyeste fullførte utdanning. I motsetning til dette, er det utdanningsinstitusjonene som rapporterer til Statistisk sentralbyrå om hver persons fullførte utdanning i Norge. Dette gjør disse opplysningene langt mer objektive og pålitelige.

Vi vet heller ikke om opplysningene om utdanning tatt i utlandet er mulig å dokumentere, om utdanningen er relevant for norske forhold eller av en kvalitet som er sammenlignbar med utdanninger tatt i Norge. Det siste punktet berører både spørsmålet om kvaliteten på utdanningsinstitusjonen der utdanningen er fullført, utdanningens faktiske innhold samt studentenes faktiske studieresultater. Hvis dette er systematisk forskjellig for dem som har fullført en gitt utdanning henholdsvis i Norge og i utlandet, kan det bidra til å forklare hvorfor innvandrere og norskfødte har en ulik tilpasning og utvikling på arbeidsmarkedet.

1. Artikkelen bygger på en foreløpig rapport som er utarbeidet av Ståle Drevdal og Morten Kjelsrud. Rapporten er kalt "Bruk av innvandreres kompetanse", og er finansiert av Kommunal- og arbeidsdepartementet som fikk den levert i januar 1996.

2. Med arbeidsmarkedstiltak menes her ordinære arbeidsmarkedstiltak. Attføringstiltak er ikke medregnet.

3. I vårt tallmateriale er de som har ett år på videregående skole som høyeste fullførte utdanning medregnet i gruppa av grunnskoleutdannede.

4. Ved sammenligning av utdanningsdata etter landbakgrunn har vi kun sett på de landene som har minst 100 arbeidstakere i Norge.

Litteratur

Album, Dag (1989): "Individ, arbeid og inntekt. En fordelingsanalyse", *Sosiale og økonomiske studier* 72, Statistisk sentralbyrå.

Blom, Svein (1996): *Inn i samfunnet? Flyktningkull i arbeid, utdanning og på sosialhjelp*, Rapporter 96/5, Statistisk sentralbyrå.

Ellingsæter, A. L. (1993): "Changing roles: Trends in women's employment and gender equality". I E. J. Hansen mfl. (red): *Welfare trends in Scandinavian countries*. London: M. E. Sharpe.

Kirkeberg, Mads Ivar (1995): "Innvandrere og inntekt - fra hjelp til selvhjelp?", *Samfunnsspeilet* 2/95, Statistisk sentralbyrå.

Kommunal- og arbeidsdepartementet (1993): *Handlingsplan for bedre bruk av innvandrernes kompetanse*.

Rogstad, Jon (1995): *Innvandrere med lav kompetanse - hvem er de og hvilke problemer har de?* Rapport 95:10, Institutt for samfunnsforskning, Oslo.

Sivertsen, Jan Erik (1995): "Høy arbeidsledighet blant innvandrere", *Samfunnsspeilet* 2/95, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (1992): *Statistikk som belyser innvandrernes kompetanse*. Data fra Folke- og bolig telling 1990. Upublisert rapport. Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (1995): *Ukens statistikk* nr. 10, 1995.

Utlendingsdirektoratet (1995): "Innvandrere taper kampen om jobbene". *Mosaikk* nr. 3 1995.

Vassenden, Elisabetta (1990): "Innvandrere: Hvor mye utdanning har de?", *Samfunnsspeilet* 2/90, Statistisk sentralbyrå.

Morten Kjelsrud er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for arbeidsmarkedsstatistikk.